

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
В ОБРАЗОВАНИЕТО

ГОДИШЕН ДОКЛАД

ЗА 2021 г.

Институт за изследвания в образованието

Съдържание

Обща информация.....	3
Дейности през 2021 г.....	5
Изследователски програми.....	6
Програма „Ефективност и ефикасност на образованието“	6
Програма „Саморегулиране на ученето“	8
Програма „Качество на училищния живот“.....	11
Анализи.....	12
Обучения	13
Други	14
Публичност	14
Финансова информация.....	14

Обща информация

Фондация „Институтът за изследвания в образованието“ е юридическо лице с нестопанска цел в обществена полза. Фондацията е регистрирана в Търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел на 18.02.2019 г.

Мисията на Института за изследвания в образованието (ИИО) е да подпомага развитието на модерна образователна система в България чрез провеждане на приложни изследвания и прилагане на изследователски подходи за изграждане на аналитичен капацитет в училищното образование.

Институтът за изследвания в образованието осъществява независими изследвания и анализи за осигуряване на качествено образование за всички ученици, подобряване на техните академични постижения и формиране на умения на 21 век. Изследователските програми на ИИО са насочени към провеждане на изследвания, които са научно издържани и отговарят на нуждите на педагогическите специалисти и на лицата, вземащи решения в областта на образованието. Дейностите на ИИО включват:

- оценка на качеството на образованието;
- разработване и прилагане на аналитични модели и инструменти за оценка на ефективността и ефикасността на образованието;
- аналитична подкрепа за провеждането на основани на доказателствата образователни политики;
- подпомагане на разработването и прилагането на образователни програми и проекти;
- мониторинг и оценка на ефективността и въздействието на различни програми и проекти в сферата на образованието;
- систематично събиране, обработка, анализ и разпространение на данни, свързани с образованието;

- осигуряване на аналитична подкрепа на училищата за въвеждане и прилагане на устойчиви иновативни модели и практики за осигуряване на качеството на образованието;
- подпомагане на публичния дебат по образователни теми.

Резултатите от изследванията на ИИО се използват за информиране на образователните политики и практики и за подпомагане на лидери, политици, преподаватели и учаци.

Институтът за изследвания в образованието се управлява и представлява от изпълнителния директор Асенка Христова.

Управителният съвет на ИИО е в състав (към декември 2021 г.):

Доц. Екатерина Тошева

Асенка Христова

Д-р Светла Петрова

Радосвета Дракева

Добромир Живков

Екипът на ИИО се състои от образователни икономисти, статистици, социолози, педагози и специалисти по педагогическа и възрастова психология с богат опит в организирането и провеждането на количествени и качествени изследвания, създаването и използването на инструменти за оценка на качеството, ефективността и въздействието на образователни политики, програми, проекти и интервенции, както и в статистическата обработка и анализа на данни в сферата на образованието.

Дейности през 2021 г.

Основен фокус на изследователската дейност на ИИО през 2021 г. беше разработването и прилагането на диагностични инструменти и оказването на аналитична подкрепа на Министерството на образованието и науката и на училищата за преодоляване на предизвикателствата, свързани с провеждането на обучение от разстояние в електронна среда и за подобряване на ефективността на преподаването и ученето. В тази връзка:

(1) ИИО създаде иновативен и научнообоснован аналитичен модел за оценка на качеството на училищния живот и на капацитета на учителите за ефективно ангажиране на учениците и задържането им в училище.

(2) За втора поредна година ИИО организира и проведе изследване сред 16 480 ученици и 3 750 учители и оцени последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда през учебната 2020/2021 година. Идентифицирани са ключовите фактори за ефективността на образованието от разстояние в електронна среда и е изследвано тяхното комплексно въздействие върху участниците в образователния процес.

(3) ИИО стартира изследователска програма за развитие на умения за саморегулация на ученето. В рамките на програмата започна разработването, валидирането и прилагането на взаимнообвързани инструменти за диагностика на мотивацията, ангажираността и умения за саморегулирано учене, която има висок потенциал за подобряване на процесите на преподаване и учене в българските училища. Разработеният инструментариум осигурява възможност за събиране на надеждни и валидни данни, които да подпомогнат провеждането на училищни политики и практики за подкрепа на ученето чрез (1) насърчаване на учениците сами да поемат отговорността за своето учене, (2) поставяне на подходящи и ясни цели за учене, (3) използване на стратегии и методи на преподаване, които позволяват учебното съдържание да бъде адаптирано към възможностите и потребностите на отделните ученици; (4) прилагане на целенасочени подходи за мотивиране и насърчаване на активното участие на учениците в учебния процес.

(4) ИИО продължи да подпомага методологично и аналитично различни неправителствени организации, развиващи дейност в сферата на образованието.

(5) ИИО проведе специализирани обучения на различни институции и организации в сферата на образованието и социалните изследвания.

Изследователски програми

Програма „Ефективност и ефикасност на образованието“

Дейностите по изследователската програма „Ефективност и ефикасност на образованието“ включват:

- Изготвяне на инструменти за оценка на образователната ефективност;
- Провеждане на тематични изследвания и анализи;
- Оценки на ефективността на образователни програми и проекти;
- Изготвяне на насоки към политиките;
- Създаване и поддържане на база данни за училищното образование в България.

През 2021 г. в рамките на програмата бяха реализирани следните изследователски проекти:

Изследване и анализ на последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда през учебната 2020/2021 година

За втора поредна година ИИО проведе специализирано изследване анализ на последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда. Изследването беше реализирано по задание на Министерството на образованието и науката сред извадка от 200 училища от цялата страна, като в него участваха 3 750 учители, преподаващи на ученици от I до XII клас и 16 480 ученици от V до XII клас, определени по извадка с представителност на ниво училищна система. В изследването са използвани рамков аналитичен модел и специализирани инструменти, които бяха

разработени от Института за изследвания в образованието през 2020 г. и бяха приложени по задание на МОН за оценка на въздействието на обучението разстояние в електронна среда или други неприсъствени форми върху ефективността на училищното образование в България към края на учебната 2019/2020 година. Прилагането на подобен последователен изследователски подход осигури приемственост между резултатите от двете изследвания, подпомогна проучването на нови процеси и практики, и предостави възможност за проследяване на промяната.

Резултатите от изследването намериха широк обществен и медиен отзвук и бяха използвани целенасочено за вземане на базирани на доказателства ключови решения за адаптиране на учебния процес в условията на криза, както и за насочване на допълнителна подкрепа за училищата. Те бяха използвани при разработването на програми и проекти, финансирани с публични и частни средства, включително:

- Проект BG05M2OP001-5.001 „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, финансиран от Оперативна програма “Наука и образование за интелигентен растеж“, с който се цели осигуряване на непрекъснатост на образователния процес и приобщаващото образование в условията на кризи и противодействие на риска от отпадане в ситуация на обучение от разстояние.
- Програма „Учим заедно: Преодоляване на образователните трудности, причинени от пандемията“, реализирана от Фондация „Заедно в час“ с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България“. Програмата подпомага училищата да разработват и прилагат мерки, които създават условия за повишаване на достъпа до образование, преодоляване на неравенствата и пропуските на учениците и подобряване на техните постижения.

[Докладът](#) е публично достъпен на интернет страницата на ИИО.

Изследване на въздействието от използването на Кан Академия

По задание на Сдружение “Образование без граници” ИИО провежда изследване на въздействието от използването на Кан Академия. Това изследване се реализира

през две последователни учебни години и целта му е да допринесе за събирането на ясни и обосновани доказателства за въздействието от работата с Кан Академия върху процесите на преподаване и учене и върху образователните резултати на учениците. Изследването също така следва да идентифицира и други възможни ползи, характерни за българските условия и контекст на прилагане на Кан Академия. За целта ИИО изработи рамков аналитичен модел и конкретни инструменти за измерване на процесите и резултатите за учениците и учителите, свързани с използването на платформата.

Програма „Саморегулиране на ученето“

Създаване и валидиране на система от инструменти за диагностика и проучване на мотивацията, ангажираността и уменията за саморегулирано учене на учениците (в присъствена и онлайн учебна среда), както и на въздействието на онлайн обучението върху тях

През 2021 г. ИИО изпълни проект „Създаване и валидиране на система от инструменти за диагностика и проучване на мотивацията, ангажираността и уменията за саморегулирано учене на учениците (в присъствена и онлайн учебна среда), както и на въздействието на онлайн обучението върху тях“ с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България“. Целта на проекта беше да подпомогне училищата в техните усилия за повишаване на ефективността на ученето и преподаването от разстояние в електронна среда и в смесени (присъствени и онлайн) форми на обучение чрез създаване, апробиране, валидиране и прилагане на цялостна система от изцяло нови за България инструменти за диагностика на:

- (1) поведенческа, емоционална и когнитивна ангажираност на учениците с ученето;
- (2) умения на учениците за саморегулирано учене в онлайн и присъствена среда;
- (3) мотивация на учителите за ефективно преподаване онлайн и в смесени форми.

ИИО разработи теоретична рамка на саморегулираното учене, основана на съвременните научни достижения в областта на когнитивната психология. Извършен е систематичен преглед на 98 съществуващи инструмента за измерване на различни аспекти от саморегулацията, мотивацията и ангажираността, които предлагат ясни и надеждни доказателства за валидност. С помощта на качествен метасинтез от тях са подбрани 31 инструмента, елементи от които са адаптирани и интегрирани в разработената обща теоретична рамка. На тази основа са разработени 16 психологически скали за диагностика на основните елементи на саморегулираното учене и 3 скали за измерване на ангажираността на учениците. Разработеният инструментариум позволява измерване на умения и нагласи, характерни за целия цикъл на саморегулация на ученето. Създадените и валидирани инструменти измерват 5 вида мотивационни нагласи и афективни реакции, 7 вида умения за управление на усилията и ресурсите в процеса на учене, 4 вида умения за прилагане на когнитивни и метакогнитивни стратегии и 3 вида ангажираност.

Инструментариумът е апробиран сред 2572 ученици от 15 пилотни училища на два етапа. Първото пилотно изследване е проведено през учебната 2020/2021 година сред ученици от V, VIII и XI клас. Второто пилотно изследване е проведено през учебната 2021/2022 година сред същата група ученици, които вече са в VI, IX и XII клас. Обхванати са ученици в основни училища, средни училища, профилирани и професионални гимназии. Двете пилотни изследвания осигуриха надеждна обратна връзка за анализ на психометричните свойства на разработения инструментариум и неговата пригодност за използване от ученици от различни възрастови групи. Валидираните 19 инструмента (психологически скали) предоставят възможност за диагностика на различни аспекти от уменията, мотивационните нагласи и поведението на учениците в прогимназиален и гимназиален етап, които им позволяват да разбират, наблюдават и самостоятелно да управляват процеса на своето учене.

С реализирането на проекта училищата получиха достъп до нови инструменти за проследяване на напредъка на учениците и предоставяне на обратна връзка. С помощта на създадените инструменти учителите могат да определят силните и слабите страни на начина, по който учат отделните ученици, както и областите за

подкрепа за подобряване на уменията, мотивацията и ангажираността. По този начин са създадени условия за целенасочена работа за подкрепа и подобряване на ученето. Учителите получават повече възможности да управляват ефективно класната стая и да работят с ученици с различни нива на мотивация, ангажираност и умения за учене. Подпомага се прилагането на гъвкави подходи и педагогически модели, които стимулират включването на учениците в учебния процес, поемането на отговорност за собственото им учене, когнитивното им ангажиране и активно участие в създаването на знание. Осигурени са повече възможности за целенасочено развитие на ключови умения за учене. Създадени са условия за вземане на информирани решения за прилагане на конкретни мерки за повишаване на ангажираността и мотивацията на учениците за учене и за проследяване на ефектите от тези мерки. Всичко това създава условия за по-пълноценно учене на учениците и за подобряване на образователните им резултати.

[Аналитичният доклад](#), представящ разработените инструменти е публикуван на интернет страницата на ИИО.

С оглед самостоятелното използване на валидираните инструменти от учители, училища, различни организации и институции е подготвен и публикуван [Наръчник за оценяване на уменията за саморегулирано учене](#). Наръчникът е предназначен да подпомогне учителите, училищните психолози и други специалисти в тяхната работа за подобряване на обучението и повишаване на неговата ефективност. В него са представени концептуалната рамка за саморегулацията на ученето, методологията за създаване на инструментариума, неговата структура и основните доказателства за валидност и надеждност. Описан е моделът за изчисляване и агрегиране на резултатите, направени са препоръки за администриране на инструментите и са предложени насоки за тълкуване на резултатите.

След участието си в проекта част от пилотните училища заявиха интерес за провеждане на обучения и консултации за развитие на уменията за саморегулирано учене на техните ученици. Екипът на ИИО оказва допълнителна аналитична подкрепа и консултации, които не бяха предвидени в първоначалния проект. В резултат някои училища разработиха и изпълняват собствени проекти

за развитие на уменията за саморегулирано учене, като за целта използват разработените инструменти за диагностика и допълнителна методическа подкрепа от страна на ИИО.

Проект “#учимЗаедно” по програма „Учим заедно: Преодоляване на образователните трудности, причинени от пандемията”

Използвайки опита от участието си като пилотно училище в проекта на ИИО за създаване и валидиране на система от инструменти за диагностика и проучване на мотивацията, ангажираността и уменията за саморегулирано учене на учениците, в края на 2021 г. ПМГ „Проф. Емануил Иванов“ гр. Кюстендил започна изпълнението на проект “#учимЗаедно” по програма „Учим заедно: Преодоляване на образователните трудности, причинени от пандемията”. Програмата е реализирана от Фондация „Заедно в час” с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България”.

Проектът обхваща ученици от V до VII клас от две училища в гр. Кюстендил – ПМГ „Проф. Емануил Иванов“ и ОУ „Св. Паисий Хилендарски“. С него се цели наваксването на знания по БЕЛ и математика, причинени от онлайн обучението и изграждане у учениците на нагласа за развитие. Партньори в изпълнението на дейностите са Институт за изследвания в образованието, Център за творческо обучение и Училищна Телерик Академия. Ролята на ИИО е свързана с провеждането на две изследвания на уменията за саморегулирано учене в двете училища, изготвяне на наръчник за изграждането на нагласа за развитие у учениците, както и провеждането на обучения на учителите. Изпълнението на дейностите по проекта ще продължи до края на 2022 г.

Програма „Качество на училищния живот”

Изследователската програма „Качество на училищния живот” е част от цялостната дейност на ИИО, насочена към създаване на надежден инструментариум за оценка на качеството на училищното образование в България.

Качеството на училищния живот се определя като един от основните стълбове на ефективността на училищното образование, наред с подходите към

преподаването и ученето и академичните постижения. То се припознава като ключова предпоставка за:

- формирането на мотивация за учене;
- възприемането на социалнозначимо поведение;
- формирането на модели на автономно поведение и самоуправление в учебна среда;
- изграждането на ползотворни взаимоотношения със съучениците и учителите;
- създаването на чувство за принадлежност към определена общност;
- създаването на идентичност и позитивни нагласи към успеха;
- поемането на отговорност и способност за вземане на самостоятелни решения;
- развитието на емпатия и уважение към многообразието (на мнения, гледни точки, култури и т.н.);
- ограничаване на девиантното поведение, свързано с различни прояви на тормоз и насилие.

В рамките на програмата ИИО създаде иновативен аналитичен модел за оценка на качеството на училищния живот и на капацитета на учителите за ефективно ангажиране на учениците и задържането им в училище. Той е достъпен и може да бъде използван от всички училища, за които развитието на позитивна училищна култура и създаването на сигурна, подкрепяща и приобщаваща среда са важна част от цялостния образователен процес.

Анализи

В допълнение към изследователската и аналитична дейност по посочените по-горе проекти в рамките на двете основни програми на ИИО, с доброволен труд на екипа бяха изготвени и публикувани следните аналитични доклади:

Образователни неравенства по време на пандемия

Анализът разглежда образователните неравенства, характерни за българската образователна система по време на кризата, породена от пандемията от COVID-19. Анализират се резултатите на българските ученици, включително в сравнителен

план и се търси отговор на въпроса доколко сериозни са образователните неравенства и какви предизвикателства налагат те пред провеждането на обучение от разстояние. Специално внимание се отделя на нивото на академична сегрегация и на феномена „образователна бедност“. Представя се модел на образователна ефективност, чрез който се анализира въздействието на обучението от разстояние в електронна среда (ОРЕС) върху учениците с различен социално-икономически статус. Подробно се разглеждат неравенствата във възможностите (ресурсите), участието и резултатите от ОРЕС.

Анализът е представен пред директори на училища от цялата страна по време на специален форум по темата.

Някои основни характеристики на образованието на възрастни в България

Този анализ има за цел да подпомогне изготвянето на стратегии, програми и национални цели за развитието на образованието на възрастни за следващия програмен период, като представи някои основни характеристики на състоянието и тенденциите на образованието на възрастни през последните години и да направи съответни препоръки. Тези характеристики включват образователната структура на населението на възраст 25-64 години, някои целеви показатели за България и ЕС по стратегическата рамка на ЕС „Образование и обучение 2020“ и други показатели.

Обучения

За втора поредна година Институтът за изследвания в образованието провежда специализирани обучения за учени, експерти, студенти и докторанти от Института по философия и социология при Българската Академия на Науките. През 2021 г. ИИО организира и проведе:

- двудневен специализиран интерактивен онлайн семинар на тема „SPSS за начинаещи – работа с файлове с данни от SHARE и основни статистически методи за анализ“;

- двудневен специализиран интерактивен онлайн семинар на тема „SPSS за напреднали – работа с файлове с данни от SHARE и основни статистически методи за анализ“.

Други

По договор с Института по философия и социология при БАН ИИО организира и извърши научна и методическа организация и езикова редакция на 7 научни публикации с отворен достъп на английски език в специален тематичен брой на тема 'Ageing in times of a pandemic' на списание „Revista Inclusiones“ по проект към НПКНИ 2017-2023 г. – Консорциум SHARE ERIC Bulgaria за научната инфраструктура за „Изследване на здравето, застаряването и пенсионирането в Европа (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – SHARE (Споразумение № Д01-380/18.12.2020 г. между МОН и ИФС-БАН).

Публичност

Всички аналитични доклади на ИИО, разработени през годината, са публикувани на интернет страницата на ИИО и широко отразени от редица медии. Много образователни организации публикуваха пълните текстове на докладите или препратки към тях на своите интернет страници.

Финансова информация

Бюджетът на ИИО се формира на проектна основа. През 2021 г. получените финансираня са на стойност 58 000 лв. Тази финансова подкрепа за дейността на ИИО е получена от:

- (1) Фонд „Активни Граждани България“, Схема за финансиране на малки инициативи на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2014–2021 г.
- (2) Фондация „Америка за България“ по програма „Следващите 10 – в подкрепа на значими идеи през следващите десет години“.

Приходите от консултантска дейност за 2021 г. възлизат на 34 000 лв.

Печалбата от стопанска дейност за годината възлиза на 17 000 лв.